

**Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyası
International Federation of Accountants**

***8 SAYLI BEYNƏLXALQ TƏHSİL STANDARTI
(BTS 8)***

**AUDİT MÜTƏXƏSSİSLƏRİNİN
SƏRİŞTƏLİLİYİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR**

***

***INTERNATIONAL EDUCATION STANDARD
(IES 8)***

**COMPETENCE REQUIREMENTS FOR
AUDIT PROFESSIONALS**

*Beynəlxalq Mühasiblər Federasiyası ilə
Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası arasında
imzalanmış 2011-ci il 26 may tarixli memorandumuna əsasən
ingilis dilindən tərcümə və nəşr edilmişdir*

B a k ı - 2012

Beynəlxalq Mühəsiblər Federasiyası
Beynəlxalq Mühəsibat Təhsili Standartları Şurası
545 Beşinci Avenyu, 14-cü mərtəbə Nyu York,
Nyu York 10017 ABŞ
E-mail: educationpubs@ifac.org
Web: <http://www.ifac.org>

BMF-in müstəqil normativ palatası olan IAESB mühəsib peşəsinin bütün üzvləri üçün ilkin ixtisas təhsili, peşə hazırlığı və davamlı peşə təlimi üzrə standartlar və təlimatlar işləyib hazırlayır. Mühəsib peşəsi üçün maraqlara nəzarət üzrə Beynəlxalq İctimai Komitə (PIOB) IAESB-nin fəaliyyətinə nəzarət edir. Bu nəşr BMF-in internet səhifəsindən (<http://www.ifag.org>) pulsuz yüklənə bilər. Təsdiq olunmuş mətn ingilis dilində çap olunub.

***

*Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatasının sədri,
iqtisad elmləri doktoru, professor **Vahid NOVRUZOVUN**
ümumi rəhbərliyi və ixtisas redaktəsi ilə hazırlanmışdır.*

*Redaktor: **Şakir YAQUBOV***

***

©Avqust 2008. Müəlliflik hüququ Beynəlxalq Mühəsiblər Federasiyasına (BMF) məxsusdur. Bütün hüquqlar qorunur. Bu mətnin surətinin çıxarılmasına yalnız həmin surətlər təhsil müəssisələrində və ya şəxsi məqsədlə istifadə edilmək və satılmamaq, yaxud yayılmamaq şərtilə, eləcə də hər bir halda “©Avqust 2008. Müəlliflik hüququ Beynəlxalq Mühəsiblər Federasiyasına (BMF) məxsusdur. Bütün hüquqlar qorunur. BMF-nin icazəsi ilə istifadə olunur. Bu mətnin yenidən nəşr edilməsi, saxlanması və ya ötürülməsi üçün icazə almaqdan ötrü permissions@ifac.org elektron poçt ünvanı ilə əlaqə saxlamaq lazımdır” qeydi olduqda icazə verilir. Əks təqdirdə, qanunla icazə verilmiş hallar istisna olmaqla, bu mətnin yenidən nəşr edilməsi, saxlanması və ya ötürülməsi, yaxud digər oxşar istifadə növləri üçün BMF-nin razılığı lazımdır. permissions@ifac.org elektron poçt ünvanı ilə əlaqə saxlayın.

© Azərbaycan Respublikası Auditorlar Palatası, 2012

MÜNDƏRİCAT

	Bəndlər
1-ci BÖLMƏ: ÜMUMİ	
Giriş.....	1 - 4
Standartın məqsədi	5 - 7
İzahlar	8 - 9
Qüvvəyə minmə tarixi	10
Standartın əhatə dairəsi	11 - 17
Peşəkar mühasiblər və audit mütəxəssisləri	18 - 21
Bacarıq və qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi və dəstəklənməsi..	22 - 28
2-ci BÖLMƏ: AUDİT MÜTƏXƏSSİSLƏRİNİN SƏRİŞTƏLİLİYİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR	
Ümumi	29 - 31
Bilik səviyyəsi	32 - 41
Peşə bacarıqları	42 - 44
Peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər	45 - 53
Praktik təcrübə	54 - 60
Davamlı ixtisasartırma	61 - 62
Qiyətləndirmə	63 - 65
3-cü BÖLMƏ: TAPŞIRIQ ÜZRƏ TƏRƏFDAŞ	
Ümumi	66 - 70
Tapşırıq üzrə tərəfdaşın səriştəliliyinə dair tələblər	71 - 72
4-cü BÖLMƏ: KONKRET MÜHİT VƏ SAHƏLƏRDƏ AUDİT MÜTƏXƏSSİSLƏRİNİN SƏRİŞTƏLİLİYİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR	
Ümumi	73 - 74
Transmilli auditlər	75 - 78
Konkret sahələr	79 - 80
Praktik təcrübə	81

1-ci BÖLMƏ: ÜMUMİ

Giriş

1. Audit elə bir strukturlaşdırılmış prosesdir ki:
  - (a) analitik bacarıqlar, peşəkar mülahizələr və peşəkar inamsızlığın tətbiq olunmasını özündə birləşdirir;
  - (b) adətən, idarəetmə bacarıqlarına malik mütəxəssis komandası tərəfindən həyata keçirilir;
  - (c) burada müvafiq texnologiya formalarından istifadə edilir və konkret metodologiyaya əməl olunur;
  - (d) burada bütün müvafiq texniki standartlara, məsələn, Beynəlxalq Audit Standartları (IAS), Beynəlxalq Keyfiyyətə Nəzarət Standartları (ISQC), İctimai sektor üçün Beynəlxalq Mühasibat Uçotu Standartları (IPSAS) və digər qüvvədə olan beynəlxalq, milli və ya yerli ekvivalent standartlara əməl olunur; və
  - (e) burada tələb olunan peşə etikası standartlarına əməl olunur.
2. Audit, həmçinin, bütün dünyada təşkilat və cəmiyyət daxilində artan cavabdehlik və məsuliyyət sistemlərinin əsas hissəsidir. Əsasnamə və qanun əsasında tarixi maliyyə məlumatlarının auditinə icazə verilə bilməsinə baxmayaraq, onlar borc şərtləri, müqavilənin predmeti kimi və ya digər səbəblər üçün tələb oluna bilər. Əlavə olaraq, təşkilatlar maliyyə təqdimatları və ya təsdiqləmələrinin düzgünlüyünü qiymətləndirmək və ya öz səhmdarlarına öz vəsaitlərinə maliyyə nəzarəti barədə etibarlı hesabat təqdim etmək üçün auditi könüllü şəkildə həyata keçirə bilərlər.
3. Audit keçirilməli olan müəssisələr ictimai, özəl və qeyri-kommersiya sektorlarında müxtəlif təşkilati strukturlarla fəaliyyət göstərirlər. Audit kompleks və dəyişkən mühitlərdə

uyğunlaşdırılmalıdır. Audit tapşırığı daxilində bir çox amillər müvafiq qaydada başa düşülür və qiymətləndirilir, o cümlədən:

- (a) müəssisə və onun iş mühiti;
  - (b) sahə amilləri, tənzimləyici və digər xarici amillər; və
  - (c) müvafiq maliyyə hesabatı strukturu.
4. Biznesin qloballaşması ölkələrin daxilində və xaricdə ardıcıl və yüksək keyfiyyətli maliyyə hesabatına olan ehtiyacı kəskin şəkildə artırmışdır. Bu, birbaşa olaraq həm mühasibat işlərinə və həm də audit işinə təsir edir. Bugünkü global biznes mühitində bir çox səhmdar mühasibat və audit sahəsində qəbul olunmuş beynəlxalq standartlara əməl olunmasına ümid edir. Audit mütəxəssislərinin¹ səriştəliliyi üçün beynəlxalq səviyyədə qəbul olunmuş meyarların yaradılması mühasibat və audit sahəsində beynəlxalq səviyyədə qəbul edilmiş standartların təmin edilməsinə kömək edəcəkdir.

Standartın məqsədi

5. Bu beynəlxalq təhsil standartında (BTS) audit mütəxəssisləri, o cümlədən konkret mühit və sahələrdə işləyən şəxslər üçün ixtisas tələbləri təsvir olunur. IFAC-ın üzv qurumlarından öz üzvlərinin audit mütəxəssisi vəzifəsini öz üzərinə götürməzdən əvvəl bu beynəlxalq təhsil standartının tələblərinə cavab vermələrinə imkan yaradan siyasət və prosedurlar yaratmaları tələb olunur. Tələb olunan ixtisasartırma və qiymətləndirmə üçün məsuliyyət IFAC-a üzv orqanlar, audit təşkilatları, hakimiyyət orqanları və digər üçüncü tərəflər arasında bölüşdürülür.

---

¹ “Audit mütəxəssisi” termini 9-cu bənddə izah edilmişdir.

6. Audit mütəxəssisləri üçün spesifik beynəlxalq təhsil standartı (BTS) təkcə bu sahədə peşəkar fəaliyyət üçün tələb olunan ixtisas bilik və bacarıqlar səbəbindən zəruri hesab olunmur, həmçinin, dövlət və üçüncü tərəflərin tarixi maliyyə məlumatlarının auditinə etibarını səbəbindən də zəruri hesab olunur². Bu beynəlxalq təhsil standartı bütün peşəkar mühasiblər üçün IES 1 - IES 7 vasitəsilə yaradılan platformaya əsaslanıb.
7. Bu beynəlxalq təhsil standartının (BTS) məqsədi peşəkar mühasiblərin audit mütəxəssisləri kimi işləməsi üçün tələb olunan spesifik bacarıqları əldə etməsi və saxlamasını təmin etməkdir.

İzahlar

8. Bu beynəlxalq təhsil standartında (BTS) istifadə olunan, yaxud Beynəlxalq Mühasibat Təhsili Standartları Şurası (IAESB) və ya IFAC qrupları tərəfindən artıq müəyyən edilmiş terminlər aşağıda göstərilmişdir. Bu beynəlxalq təhsil standartında (BTS) istifadə olunan digər əsas terminlərin izahı *Beynəlxalq Təhsil Bəyannamələri Çərçivəsində* müəyyən edilmişdir.

Bacarıqlar: İxtisas bilikləri; İxtisas bacarıqları; və Bacarıqları nümayiş etdirmək üçün tələb olunan peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər.

---

² IAASB tarixi maliyyə məlumatları barədə hesabat verən bizneslər və tarixi maliyyə məlumatlarından başqa məlumatlarla əlaqədar olan təminat biznesləri arasında fərq qoyur (*IAASB İxtisas Terminləri*). IES 8-də audit mütəxəssisi vəzifələrini öz üzərinə götürən və tarixi maliyyə məlumatlarının auditində mühüm mülahizələr barədə məsuliyyət daşıyan peşəkar mühasiblər üçün tələblər təsvir olunur.

İzahat: *Bacarıqlar fiziki şəxslərin malik olduğu və öz vəzifələrini həyata keçirmələrinə imkan yaradan atributlardır, lakin qabiliyyət fəaliyyətin faktiki olaraq nümayiş etdirilməsinə isnad edir. Bacarıqlara sahib olmaq onu göstərir ki, fiziki şəxs iş yerində qabiliyyətli şəkildə fəaliyyət göstərmək üçün bacarığa malikdir. Bacarıqlara bilik səviyyəsi, texniki və funksional bacarıqlar, davranış qabiliyyəti, intellektual bacarıqlar (o cümlədən peşəkar mülahizələr) və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər daxildir. Bəzi başqa ədəbiyyatda onlara ixtisaslar, bacarıq və qabiliyyətlər, əsas bacarıqlar, fundamental bacarıqlar və dəyərlər, münasibətlər, fərqli xüsusiyyətlər, dərin keyfiyyətlər və fərdi atributlar kimi də isnad edilir.*

Qabiliyyət: *Real iş mühitinə isnadla müəyyən edilmiş standartın iş funksiyasını yerinə yetirə bilmək.*

İzahat: *Qabiliyyət müvafiq vəzifə və ya tapşırıqları tələb olunan standartda uyğun olaraq həyata keçirmək üçün nümayiş etdirilmiş qabiliyyətə istinad edir. Lakin bacarıq fiziki şəxslərin sahib olduğu və onlara fəaliyyət göstərmək imkanları verən atributlara istinad edir. Qabiliyyət fəaliyyətin faktiki olaraq nümayiş etdirilməsinə istinad edir. Qabiliyyət müxtəlif vasitələrlə, o cümlədən iş yerində fəaliyyət, iş yerində simulyasiya, müxtəlif növ yazılı və şifahi testlər və özünüqiymətləndirmə vasitəsilə qiymətləndirilə bilər.*

Tapşırıq üzrə tərəfdaş *audit təşkilatında biznes və onun fəaliyyətinə görə və təşkilatın adından verilmiş audit hesabatına görə məsuliyyət daşıyan və tələb olunduğu halda peşəkar, hüquqi və ya hakimiyət orqanı tərəfindən müvafiq səlahiyyət verilmiş tərəfdaş və ya digər şəxsdir.*

İzahat: *Bu termin Beynəlxalq Audit və İnformasiyanın Düzgünlüyünün Təsdiqlənməsi Standartları Şurası (IAASB) tərəfindən müəyyən edilən terminlərə uyğun gəlir.*

Peşəkar mühasib IFAC-a üzv orqanın üzvü olan şəxsdir.

9. Aşağıdakı izahlar bu beynəlxalq təhsil standartının məqsədləri üçün yaradılmışdır:

Audit mütəxəssisi tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində mühüm mülahizələr üçün məsuliyyət daşıyan və ya bu məsuliyyəti digər şəxsə həvalə edən peşəkar mühasibdir.

İzahat: *Tapşırıq üzrə tərəfdaş auditə görə tam məsuliyyət daşıyır. Audit mütəxəssisinin izahı audit daxilində spesifik tapşırıqları öz üzərinə götürən mütəxəssislərə (məsələn, vergitutma, informasiya texnologiyası və ya qiymətləndirmə üzrə mütəxəssislərə) tətbiq olunmur.*

Qüvvəyə minmə tarixi

10. Bu beynəlxalq təhsil standartı bütün audit mütəxəssisləri üçün 1 iyul 2008-ci il tarixindən qüvvəyə minir. Daha əvvəl qəbul edilməsi dəstəklənir.

Standartın əhatə dairəsi

11. Beynəlxalq təhsil standartlarında peşəkar mühasiblər üçün təhsil və ixtisasartırma sahəsində ümumi şəkildə qəbul edilmiş “yaxşı təcrübə” standartları təsvir olunur. Onlar peşəkar mühasiblərin təhsil və ixtisasartırma səviyyəsi və proseslərinin zəruri elementlərini elə səviyyədə yaradırlar ki (məsələn, əsas predmet, bacarıqlar, etika və praktiki

istifadələr), burada beynəlxalq səviyyədə təsdiq, qəbul və tətbiq edilməsinin əldə olunması məqsədi əsas götürülür. Onlar yerli orqanların göstərişlərini ləğv edə bilməməsinə baxmayaraq, xüsusiyyətinə görə təsviredici olur.

12. Bu beynəlxalq təhsil standartında IFAC-ın üzv qurumları istənilən üzvdən audit mütəxəssisi vəzifələrini öz üzərinə götürməmişdən əvvəl əldə etmələrini tələb etdiyi minimum ixtisas tələbləri təsvir olunur.
13. Bu beynəlxalq təhsil standartında audit mütəxəssislərindən tələb olunan ixtisas bilikləri, peşə bacarıqları və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlərin minimum səviyyəsi təsvir olunur. Burada audit tapşırığı üzrə tapşırıq qrupu üçün tələb olunan bacarıq və qabiliyyətlərin tam komplektinə müraciət olunmur. Audit mütəxəssisləri audit tapşırığı üzrə tapşırıq qrupunun üzvü kimi və ya kiçik audit tapşırıqlarında tam məsuliyyətli fiziki şəxs kimi işləyə bilərlər. Audit tapşırığı daxilində məsuliyyətin müxtəlif səviyyələri müxtəlif ixtisas səviyyəsini tələb edəcəkdir.
14. Audit təşkilatı daxilində və ya ondan kənarında mütəxəssislərlə məsləhətləşmək audit tapşırığı zamanı tez-tez tələb olunur. Bu mütəxəssislər üçün qabiliyyət və bacarıq tələbləri IAASB standartları və təlimatında əhatə olunur və bu beynəlxalq təhsil standartında onlara müraciət olunmur.
15. Bu beynəlxalq təhsil standartının 2-ci bölməsi bütün audit mütəxəssislərinə tətbiq olunur. 3-cü bölmədə tapşırıq üzrə tərəfdaşlar üçün ixtisas tələbləri müzakirə olunur. 4-cü bölmə transmilli auditlər daxil olmaqla, konkret mühit və sahələrə cəlb edilmiş audit mütəxəssislərinə tətbiq olunur.
16. Bu beynəlxalq təhsil standartı IAASB və 1 sayılı Beynəlxalq Keyfiyyətə Nəzarət Standartı kimi göstərişlər vasitəsilə hazırlanmış Beynəlxalq İnformasiyanın Düzgünlüyünün

Təsdiqlənməsi Çərçivəsi üçün müxtəlif standartlar və hesabatlarda olan tələb və təlimatlara uyğun gəlir. Bunlar tapşırıq qruplarının audit və informasiyanın düzgünlüyünün təsdiqlənməsi funksiyalarını həyata keçirmək qabiliyyəti ilə əlaqədar təşkilat və peşəkar mühasiblərin tələblərini və məsuliyyətlərini müəyyən edir.

17. IFAC-ın üzv qurumları bu beynəlxalq təhsil standartından ayrıca olaraq audit mütəxəssisləri kimi işləyən peşəkar mühasiblər üçün spesifik tələblər müəyyən edə bilər. Ayrıca olaraq IFAC-ın üzv qurumları audit mütəxəssisləri üçün spesifik davamlı ixtisasartırma fəaliyyətinin müəyyən edilməsini nəzərə ala bilərlər.

Peşəkar mühasiblər və audit mütəxəssisləri

18. Bəzi peşəkar mühasiblərin mühasibat və bizneslə əlaqəli xidmətləri təmin etmələrinə baxmayaraq, digərləri bir və ya daha çox sahədə ixtisaslaşmaq seçimini edir. Heç bir peşəkar mühasib mühasibat işinin bütün sahələrinə yiyələnə bilməz. İxtisaslaşma kifayət qədər dərin bilik və bacarıqlara malik olan peşəkar mütəxəssis tərəfindən təmin edilə bilən xidmətləri təmin etmək üçün zəruri hesab olunur.
19. İxtisaslaşmanın bir sahəsi də tarixi maliyyə məlumatlarının auditi üzrədir. Bu sahə üzrə ixtisaslaşma digər peşəkar mühasiblər üçün tələb olunan əlaqədar sahələr və audit sahəsində yüksək səviyyədə təlim və təhsil tələb edir.
20. Konkret sahələrdə tarixi maliyyə məlumatlarının auditi işinə cəlb edilmiş audit mütəxəssisləri daha ixtisaslı ola bilər. Sahənin xüsusiyyəti və müvafiq qanun və mühasibat məsələləri digər audit mütəxəssisləri üçün tələb olunanlardan əlavə bilik və bacarıq səviyyəsini tələb edə bilər.

21. Audit işləri müxtəlif təcrübə və ixtisas səviyyələrini tələb etməklə, mürəkkəbliyi və həcminə görə fərqlənir. Audit tapşırığı qrupuna tapşırıq üzrə tərəfdaş, digər audit mütəxəssisləri, peşəkar mühasiblər, peşəkar mühasib kimi ixtisas əsasında işləyən fiziki şəxslər və peşəkar mühasib kimi ixtisaslaşmaq istəməyən köməkçi işçi heyət daxil edilə bilər. Tapşırıq üzrə tərəfdaş işlərin müvafiq keyfiyyət standartlarına cavab verməsini təmin etmək üçün audit işinə təyin edilmiş bütün fiziki şəxslərin işinin tapşırıq qrupunun digər üzvləri tərəfindən müvafiq qaydada təhlil olunmasının təmin edilməsinə görə məsuliyyət daşıyır.

Bacarıq və qabiliyyətlərin inkişaf etdirilməsi və dəstəklənməsi

22. IFAC-ın *Peşəkar Mühasiblərin Etika Məcəlləsi* bütün peşəkar mühasiblərin özləri və peşəkar səviyyədə onların səlahiyyəti əsasında işləyən şəxslərin müvafiq təlim keçməsi və nəzarət olunması və həyata keçirdikləri işlərin məsuliyyətini öz üzərinə götürmək üçün qabiliyyətli olmalarını təmin etmək məqsədilə zəruri tədbirlər görmələrini tələb edir.
23. Audit mütəxəssisləri üçün tələb olunan bacarıq və qabiliyyətləri əldə etmək üçün fiziki şəxslərin peşəkar mühasib kimi ixtisaslaşmağa görə tələb olunanlardan əlavə təhsil və ixtisasartırmaya ehtiyacı ola bilər. Bu əlavə təhsil və ixtisasartırma tələblərinə peşəkar mühasib kimi ixtisaslaşmaq üçün təhsil və ixtisasartırma proqramı müddətində və ya sonra əməl oluna bilər.
24. Audit mütəxəssisləri bacarıqlarının əldə olunması və saxlanması üçün təhsil və ixtisasartırmaya aşağıdakılar daxil edilə bilər:

- (a) elmi təhsil müəssisələrində və ya peşəkar orqanların proqramları vasitəsilə davam etdirilən ixtisas təhsili;
  - (b) iş yerində təlim və təcrübə proqramları;
  - (c) iş yerindən kənar; və
  - (d) davamlı ixtisasartırma kursları və fəaliyyətləri.
25. IFAC təsdiq edir ki, hər bir üzv qurum təkcə bu beynəlxalq təhsil standartlarına daha yaxşı əməl olunmasını müəyyən etməyi deyil, həmçinin, təhsil və ixtisasartırma proseslərinin müxtəlif hissələrinə hansı əhəmiyyətin verilməsini müəyyən etməlidir.
26. Zəruri bilik və bacarıqların əldə olunmasına əlavə olaraq, peşəkar mühasiblər tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində əhəmiyyətli mülahizələrə görə məsuliyyəti öz üzərinə götürmək üçün tələb olunan bacarıq və qabiliyyətləri nümayiş etdirməli olacaqlar (63-cü və 64-cü bəndlərdə qeyd olunduğu kimi). IAESB təsdiq edir ki, bacarıqların qiymətləndirilməsi zamanı çıxış ölçüləri giriş ölçülərindən üstün olmalıdır. Çıxışa əsaslanan yanaşmalar müxtəlif tədris fəaliyyətlərinin qiymətləndirilməsindən daha çox tədris vasitəsilə əldə olunan ixtisasartırma və onun dəstəklənməsinin qiymətləndirilməsi üzərində cəmləşir.
27. Audit mütəxəssislərinin tapşırıq üzrə tərəfdaş kimi fəaliyyət göstərmək üçün nəzarət və idarəetmə vəzifələri vasitəsilə həyata keçirilən əlavə ixtisasartırmaya ehtiyacı olacaqdır.
28. Bütün peşəkar mühasiblər 7 saylı *“Davamlı ixtisasartırma: daimi öyrənmə və ixtisasartırma proqramı”* beynəlxalq təhsil standartında (IES 7) qeyd olunduğu kimi, təmin etdikləri xidmətlərin keyfiyyətinə və ixtisasa təsir edən ixtisasartırmanı yenilənmiş qaydada saxlamaq üçün daim öyrənməyə məcburdurlar.

2-ci BÖLMƏ: AUDİT MÜTƏXƏSSİSLƏRİNİN SƏRİŞTƏLİLİYİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

Ümumi

29. Üzv qurumlar fiziki şəxslərin audit mütəxəssisi vəzifəsini öz üzərinə götürməsindən əvvəl onlardan aşağıdakıları tələb etməlidirlər:

- (a) peşəkar mühasib kimi ixtisaslaşmaq;**
  - (b) natamam ali dərəcə və ya ona ekvivalent olan dərəcəyə sahib olmaq; və**
  - (c) bu bölmədə nəzərdə tutulmuş bütün digər tələblərə əməli cavab vermək.**
30. Audit mütəxəssisi olmaq üçün zəruri olan müvafiq təhsil, intellektual və şəxsi bacarıqlar səviyyəsi natamam ali dərəcə və peşə təhsili proqramlarının birləşməsi əsasında əldə olunur. Üzv qurum natamam ali dərəcəni tələb etmədiyi halda üzv qurum intellektual və şəxsi bacarıqların digər yollarla tələb olunan səviyyəyə çatdırıldığını nümayiş etdirə bilməlidir³.
31. 29(c) bəndində olan tələblərə 29(a) və 29(b) bəndlərində olan tələblər kimi əməl oluna bilər.

Bilik səviyyəsi

32. Audit mütəxəssisləri üçün təhsil və ixtisasartırma proqramları daxilində bilik səviyyəsinə aşağıdakı əsas sahələr daxil edilməlidir:

---

³ Bu standartda natamam ali təhsil dərəcələrinə isnad 1999-cu ildə 29 Avropa ölkəsi arasında razılaşdırılmış Boloniya Bəyannaməsinin prinsiplərinə uyğun gəlir. Əlavə məlumatlar aşağıdakı internet səhifəsində əldə oluna bilər: http://ec.europa.eu/education/policies/educ/bologna/bologna_en.html. Bütün dünyada ixtisas standartlarını müqayisə edən isnad mənbələri IES 1-in hissəsini təşkil edən qeyd-də sadalanmışdır.

- (a) **qabaqcıl səviyyədə tarixi maliyyə məlumatlarının auditi (36-cı bəndə isnad edin);**
  - (b) **qabaqcıl səviyyədə maliyyə uçotu və hesabatı (38-ci bəndə isnad edin); və**
  - (c) **informasiya texnologiyası (40-cı bəndə isnad edin).**
33. 2 sayılı *“Peşəkar mühasiblərin təhsil proqramının məzmunu”* beynəlxalq təhsil standartında (IES 2) peşəkar mühasiblər üçün bilik tələbləri müəyyən edilmişdir. IES 2-də “qabaqcıl səviyyə” peşəkar mühasiblər kimi ixtisaslaşan fiziki şəxslər üçün təsvir olunan bilik səviyyəsindən daha dərin və daha geniş olan bilik səviyyəsinə isnad edir.
34. IFAC-ın üzv qurumları biliyin dərinlik və genişlik səviyyələrini və öz mühitləri üçün müvafiq olan bu biliyi əldə etmək üçün vasitələri müəyyən edə bilər.
35. Audit mütəxəssisləri biznes mühitində ortaya çıxan suallara cavab vermək üçün tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində cari ixtisasartırma biliklərinə malik olmalıdırlar. Odur ki, audit mütəxəssisləri üçün təhsil və davamlı ixtisasartırma proqramlarına müvafiq cari məsələlər və ixtisasartırmanın əhatə dairəsinin daxil edilməsi zəruri hesab olunur.
36. **Tarixi maliyyə məlumatlarının auditinin əsas sahəsinin bilik səviyyəsinə qabaqcıl səviyyədə aşağıdakılar daxil edilməlidir:**
- (a) **müvafiq cari məsələlər və ixtisasartırma daxil olmaqla, tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində ən yaxşı təcrübələr; və**
  - (b) **beynəlxalq audit standartları (ISA) və Beynəlxalq Audit Təcrübəsi Hesabatları (IAPS); və / və ya**
  - (c) **digər başqa müvafiq standart və ya qanunlar.**

37. 36-cı bənddə sadalanan biliyə əlavə olaraq, audit mütəxəssislərindən, həmçinin, Beynəlxalq Keyfiyyətə Nəzarət Standartları (ISQC), Beynəlxalq Təhlil Öhdəlikləri Standartları (ISRE), Beynəlxalq İnformasiyanın Düzgünlüyünün Təsdiqlənməsi Standartları (ISAE) və Əlaqədar Xidmətlər üzrə Beynəlxalq Standartlar (ISRS) və ya yerli ekvivalent standartlar üzrə biliklər tələb edilə bilər.
38. **Maliyyə uçotu və hesabatının əsas sahəsinin bilik səviyyəsinə qabaqcıl səviyyədə aşağıdakılar daxil edilə bilər:**
- (a) **müvafiq cari məsələlər və ixtisasartırma daxil olmaqla, maliyyə uçotu və hesabatı prosesləri və təcrübələri; və**
  - (b) **Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartları (IFRS)⁴; və / və ya**
  - (c) **digər başqa müvafiq standart və ya qanunlar.**
39. Audit sifarişisindən ictimai sektor üçün spesifik olan standartlara uyğun maliyyə hesabatlarının hazırlaması tələb olunduğu halda, 38-ci bənddə sadalananlara ekvivalent olan hesabatlara İctimai Sektor üçün Beynəlxalq Mühəsibat Uçotu Standartları (IPSAS) və digər müvafiq beynəlxalq, milli və / və ya yerli ekvivalent standartlar daxil ediləcəkdir.
40. **İnformasiya texnologiyasının əsas sahəsinin bilik səviyyəsinə aşağıdakılar daxildir:**
- (a) **müvafiq cari məsələlər üzrə ixtisasartırmalar daxil olmaqla, maliyyə uçotu və hesabatı üçün informasiya texnologiyası sistemləri; və**

---

⁴ “Maliyyə Hesabatının Beynəlxalq Standartları” termini IFRC, IFRIC İzahatları, IAS və SIC İzahlarına isnad edir.

(b) tarixi maliyyə məlumatlarının auditi üçün müvafiq olan uçot və hesabat sistemlərində nəzarəti və riskləri qiymətləndirmək üçün strukturlar.

41. Peşəkar mühasiblər üçün informasiya texnologiyası bilikləri və ixtisasları üzrə əlavə məlumatlar 2 sayılı *“Peşəkar mühasiblərin təhsili proqramının məzmunu”* beynəlxalq təhsil standartından (IES 2) əldə oluna bilər.

Peşə bacarıqları

42. **Audit mütəxəssisləri üçün təhsil və ixtisasartırma proqramı daxilində bacarıq tələblərinə aşağıdakılar daxil edilməlidir:**
- a) **Aşağıdakı peşə bacarıqlarının audit mühitində tətbiq olunması:**
- (i) problemləri müəyyən etmək və həll etmək;
  - (ii) müvafiq texniki araşdırmanı həyata keçirmək;
  - (iii) effektiv şəkildə komanda daxilində işləmək;
  - (iv) sübutların toplanması və qiymətləndirilməsi;
  - (v) rəsmi, qeyri-rəsmi, yazılı və şifahi ünsiyyət vasitəsilə fikirlərin effektiv şəkildə təqdim olunması, müzakirə və müdafiə olunması;
- b) **Audit mühitində qabaqcıl səviyyədə aşağıdakı peşə bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi:**
- (i) müvafiq audit standartlarının və təlimatlarının tətbiq olunması;
  - (ii) müvafiq maliyyə hesabatı standartlarının tətbiq olunmasının qiymətləndirilməsi;
  - (iii) sorğu, mücərrəd məntiqi düşüncə və tənqidi təhlillər üçün bacarıqların nümayiş etdirilməsi;

- (iv) **peşəkar inamsızlığın nümayiş etdirilməsi;**
- (v) **peşəkar mülahizələrin tətbiq olunması; və**
- (vi) **ziddiyyətlərə davam gətirmək və onları həll etmək.**

43. 3 sayılı *“Peşə bacarıqları və ümumi təhsil”* beynəlxalq təhsil standartı (IES 3) peşəkar mühasiblər üçün peşə bacarıqlarına dair tələbləri müəyyən edir. IES 8 baxımından “qabaqcıl səviyyə” IES 3-də peşəkar mühasiblər kimi ixtisaslaşan fiziki şəxslər üçün təsvir olunan səviyyələrdən daha yüksək olan bacarıq səviyyəsinə isnad edir.
44. IFAC-ın üzv qurumları bacarıqların artırılması üçün müvafiq səviyyələri və bu bacarıqları inkişaf etdirmək üçün vasitələri müəyyən edə bilər.

Peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər

45. **Fiziki şəxslər audit mütəxəssisi vəzifəsini öz üzərinə götürməzdən əvvəl audit mühitində peşəkar dəyərləri, etikamı və münasibətləri tətbiq etməyi bacarmalıdırlar.**
46. 4 sayılı *“Peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər”* beynəlxalq təhsil standartı (IES 4) peşəkar mühasiblərin malik olacağı peşəkar dəyərləri, etika və münasibətləri müəyyən edilir. IFAC-ın üzv qurumları peşəkar mülahizələrin tətbiq olunması və həm cəmiyyət və həm də peşə üçün ən yaxşı maraqlarda etik cəhətdən fəaliyyət göstərmək üçün strukturu təqdim edən təhsil proqramını yaratmalıdırlar.
47. Bütün peşəkar mühasiblərin peşəkar və idarəetmə qərarlarının potensial etik aspektlərini tam başa düşməsinə ehtiyacı vardır. Onlar agah olmalıdırlar ki, məsələ etik prinsiplərə gəldikdə cavabdeh şəxslər böyük təzyiq altında ola bilərlər.

48. Audit mütəxəssisləri bütün peşəkar mühasiblər kimi, peşəkar karyeraları müddətində IES 4-də qeyd olunan peşəkar dəyərləri, etika və münasibətləri tətbiq etməlidirlər. Praktik təcrübələri müddətində onlar aşağıdakılar barədə təlimat almalıdırlar:
- (a) etikaya peşəkar yanaşma;
  - (b) fundamental prinsiplərin praktik tətbiq olunması;
  - (c) qeyri-etik davranışların nəticələri; və
  - (d) etik dilemmalar barədə qərar.
49. Peşəkar etika barədə təhsili ixtisasdan sonra davam etdirmək lazımdır. Audit mütəxəssisləri buna karyera boyu gedən proses kimi baxmalıdırlar.
50. Bütün peşəkar mühasiblərə tətbiq olunan fundamental etik prinsiplər peşəyə güclü ictimai inam və ictimai maraq səbəbindən bütün dünyada audit sahəsində əlavə meyardır.
51. Bu fundamental prinsiplər peşə və ümumilikdə cəmiyyətin inkişafı üçün zəruri hesab olunur. IFAC-ın *Peşəkar Mühasiblərin Etika Məcəlləsində* bu fundamental prinsiplər müəyyən edilir:
- (a) *Düzgünlük;*
  - (b) *Obyektivlik;*
  - (c) *Peşə səriştəliliyi və lazımi dəqiqlik;*
  - (d) *Məxfilik; və*
  - (e) *Peşəkar davranış.*
52. Əlavə olaraq, IFAC-ın *Peşəkar Mühasiblərin Etika Məcəlləsində* əminliyi təmin edən tapşırıq qruplarının və təşkilatların bütün üzvlərindən müstəqil təminat sifarişçisi olmaq tələb olunur. Əminliyi təmin edən tapşırıq qruplarının və təşkilatların bütün üzvlərindən burada qeyd olunan müstəqil konseptual strukturu tətbiq etmək tələb olunur.

53. Zəruri hesab olunur ki, audit mütəxəssisləri:
- (a) öz işlərində potensial yeni etik meyar və münasibətlərdən agah olsunlar; və
  - (b) peşəkar etika nöqtəyi-nəzərindən peşəkar mühasibat orqanları və ictimaiyyətin gözləntilərini gündəmdə saxlasınlar.

Praktik təcrübə

54. **Peşəkar mühasiblər audit mütəxəssisi vəzifələrini öz üzərinə götürməzdən əvvəl müvafiq praktik təcrübə dövrünü tamamlamalıdır. Bu dövr onların zəruri peşə bilikləri, peşə bacarıqları və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətləri əldə etdiklərini nümayiş etdirmələrinə imkan yaratmaq üçün kifayət qədər uzun və intensiv olmalıdır. Praktik təcrübə dövrünün zəruri hissəsi tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsi barədə olmalıdır.**
55. 5 sayılı *“Praktik təcrübəyə dair tələblər”* beynəlxalq təhsil standartında (IES 5) bütün peşəkar mühasiblər üçün praktik təcrübə tələbləri müəyyən edilir. Audit mütəxəssisi vəzifəsini üzərinə götürən peşəkar mühasiblərdən, həmçinin, tələb olunur ki, IES 8-in bu bölməsində və IES 4-də müəyyən edilən peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlərə uyğun olaraq, audit mühitində tələb olunan konkret bilik və bacarıqların tətbiq olunmasını nümayiş etdirdirsinlər.
56. Audit mütəxəssislərinin qabiliyyətlərinə imkanlar yaradan praktik təcrübə audit mütəxəssislərinin cəlb edildiyi və ya ediləcəyi audit tapşırıqlarının növü və həcminə uyğun olmalıdır. Təcrübənin dövrü onlara aşağıdakılar üçün imkanlar yaratmalıdır:
- (a) xüsusi nəzarət olunan mühitdə zəruri hesab edilən bilik və bacarıqlardan istifadə etmək; habelə

- (b) bu BTS vasitəsilə yaradılan qabiliyyətləri artırmaq və nümayiş etdirmək.
57. Audit mütəxəssisinə uyğun olan praktik təcrübə dövrü peşəkar mühasib kimi ixtisaslaşdıqdan sonra və ya bu müddət ərzində həyata keçirilməlidir. 5 sayılı *“Praktik təcrübəyə dair tələblər”* beynəlxalq təhsil standartına (IES 5) cavab vermək məqsədilə əldə olunan praktik təcrübə bu BTS-də təsvir olunan tələblərə imkan yarada bilər.
58. Audit mütəxəssisi üçün uyğun olan praktik təcrübə dövrü normal halda üç ildən az olmamalıdır, bunun ən azı iki ili tapşırıq üzrə tərəfdaşın rəhbərliyi altında tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsinə sərf edilməlidir. Üzv qurum bu minimum təcrübə dövrünün tamamlanmasını tələb etmədiyi halda, üzv qurum bu BTS-də tələb olunan bilik və bacarıqlardan istifadə olunmasına audit mühitində nail olunduğunu və namizədlərin audit tapşırıqlarında peşəkar mülahizələri tətbiq etmələri üçün zəruri bacarıq və qabiliyyətlərini artırması ilə nəticələndiyini nümayiş etdirə bilməlidir.
- 59. Tələb olunan audit təcrübəsi tapşırıq üzrə tərəfdaşın rəhbərliyi altında müvafiq audit təcrübəsini təmin edə bilən təşkilatda əldə olunmalıdır.**
60. Müvafiq audit təcrübəsini təmin edən təşkilatlara özəl və ictimai sektorun audit təşkilatları daxil edilə bilər. IFAC-ın üzv qurumları təcrübə təmin edən audit təşkilatlarının müvafiq mühiti yaradacaq siyasət və prosedurlara malik olmasına əmin olmalıdır. Müvafiq mühit odur ki, fiziki şəxslərin tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində mühüm mülahizələr yürütmək üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürmələrinə şərait yaradan peşə bilikləri, peşə bacarıqları

və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətləri artırmaq və nümayiş etdirmək üçün onlara imkan yaradır.

Davamlı ixtisasartırma

61. 7 sayılı *“Davamlı ixtisasartırma: daimi öyrənmə və ixtisasartırma proqramı”* beynəlxalq təhsil standartında (IES 7) audit mütəxəssisləri daxil olmaqla, bütün peşəkar mühasiblər üçün davamlı ixtisasartırma tələbləri müəyyən edilir.
62. Audit mütəxəssisi olmaq istəyən peşəkar mühasiblər davamlı ixtisasartırma fəaliyyətinin onlara bu BTS-də müəyyən edilən ixtisas tələblərinin bəzilərinə cavab verməkdə kömək edəcəyinə inana bilər. Davamlı ixtisasartırma, həmçinin, audit mütəxəssislərinin əlavə ixtisaslara yiyələnib onları saxlamalarını təmin etmək üçün zəruri hesab olunur. IFAC-ın üzv qurumları audit mütəxəssisi olmaq istəyən peşəkar mühasiblər və audit mütəxəssisləri üçün konkret davamlı ixtisasartırma fəaliyyəti müəyyən etməyi nəzərdən keçirə bilərlər.

Qiymətləndirmə

63. **Peşəkar bacarıq və qabiliyyətlər fiziki şəxslərin audit mütəxəssisi vəzifəsini öz üzərinə götürməmişdən əvvəl qiymətləndirilməlidir.**
64. **Qiymətləndirmə audit mütəxəssislərinin işi yerinə yetirmək üçün tələb olunan peşə bilikləri, peşə bacarıqları və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətləri nümayiş etdirməsinə imkan yaratmaq üçün kifayət qədər müfəssəl olmalıdır.**

65. Audit mütəxəssislərinin bacarıq və qabiliyyətlərinin qiymətləndirilməsi aşağıdakılar tərəfindən həyata keçirilə bilər:

- (a) Fiziki şəxsin üzvü olduğu IFAC-ın üzv qurumu (üzv qurumun ekspert qiymətləndirməsi prosesi daxil olmaqla);
- (b) IFAC-ın digər üzv qurumu;
- (c) Üçüncü tərəf (məsələn, təhsil və ya təlim təşkilatı, hökumət və ya hakimiyyət orqanı və ya üzv qurumun verdiyi səlahiyyət əsasında iş yerində qiymətləndirici);
- (d) Audit təşkilatı (təşkilatın keyfiyyət nəzarət sistemləri daxil olmaqla); yaxud
- (e) Bütün bunların birləşməsi.

Xarici agentliklər audit mütəxəssislərinin ixtisaslaşmasına görə məsuliyyət daşdığı təqdirdə üzv qurumlar onları IFAC standartlarını qəbul etməyə sövq etməlidir.

3-cü BÖLMƏ: TAPŞIRIQ ÜZRƏ TƏRƏFDAŞ

Ümumi

66. Konkret peşəkar, hüquqi və ya tənzimləyici tələblər vardır ki, audit işlərinin əhatə dairəsi, fəaliyyəti və aparılmasını idarə edir. Bəzi instansiyalarda konkret tələblər audit işlərində kimin tapşırıq üzrə tərəfdaş kimi fəaliyyət göstərməsini tənzimləyir. Bu tələblərə aşağıda qeyd edilən lisenziyalaşdırma rejimi kimi isnad edilir. Bu termin tapşırıq üzrə tərəfdaş kimi fəaliyyət göstərmək icazəsi və ya səlahiyyətinin konkret tələblərə cavab verən müəyyən fiziki şəxslərlə məhdudlaşdırılması halında istifadə edilir. Bu konkret tələblər peşəkar, hüquqi və ya tənzimləyici orqan tərəfindən müəyyən edilə bilər.
67. Auditin lisenziyalaşdırma rejimləri fərqlidir. IFAC-ın üzv qurumları auditor lisenziyası vermək üçün hüquqi səlahiyyətə malik olduqda, peşəkar mühasiblərin bu BTS-in 2-ci bölməsində təsvir olunan tələblərə cavab verəcəyinə əminlik olur və onlara tarixi maliyyə məlumatlarının auditi barədə hesabatı imzalamağa icazə verilir. Digər orqanlar auditor lisenziyası verdikdə isə IFAC-ın üzv qurumları bunun qəbul olunmasını dəstəkləyərək, bu barədə özlərinin qanunvericilik, tənzimləyici və ya lisenziyalaşdırma orqanlarına bildiriş verməlidirlər.
68. Bəzi yurisdiksiyalarda peşəkar mühasiblərə ixtisaslaşma zamanı auditor hesabatlarına imza atmaq üçün lisenziya verilir, lakin onlar bu BTS-də təsvir olunan praktik təcrübəni qazanmaya bilər. Belə olan halda IFAC-ın üzv qurumları tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində rəy vermək üçün məsuliyyət daşıyan fiziki şəxslərin tələb olunan praktik təcrübə və qabiliyyətə malik olduqlarına əmin olmalıdır. Bu

öhdəlik üzv qurumun keyfiyyətə təminat üzrə qiymətləndirmə proqramı (məsələn, praktik yoxlamalar) və ya audit təşkilatının keyfiyyətə nəzarət prosedurları vasitəsilə yerinə yetirilə bilər.

69. Məcburi audit hesabatlarına imza atmaq icazəsi olan audit mütəxəssislərinin bu BTS-də təsvir olunanlardan əlavə praktik audit təcrübəsi əldə etmələri arzu olunur. Bütün audit mütəxəssisləri peşə vəzifələrinə müvafiq olan qabiliyyətləri artırmaq və saxlamaq üçün peşəkar və etik öhdəliklərə malikdirlər.
70. IFAC müxtəlif növ, ölçülü və mürəkkəblikdə olan tarixi maliyyə məlumatlarının auditini və bu işləri həyata keçirmək üçün tələb olunan peşəkar qabiliyyətin müxtəlif səviyyələrini tanıyır. Fərdi peşəkar mühasiblər icra etməyə səlahiyyətləri olmayan tapşırıqları qəbul etməyərək, IFAC-ın *Peşəkar Mühasiblərin Etika Məcəlləsinə* əməl etmək öhdəliyinə malikdirlər.

Tapşırıq üzrə tərəfdaşın səriştəliliyinə dair tələblər

71. Tapşırıq üzrə tərəfdaşın öz üzərinə böyük məsuliyyətlər götürməsi əlavə peşə bilikləri, peşə bacarıqları və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlərin inkişaf etdirilməsini tələb edəcəkdir. Tapşırıq üzrə tərəfdaş audit prosesinin müfəssəl şəkildə başa düşülməsi və məsələlərin geniş diapozonunu geniş tərəflərə çatdırmaq qabiliyyətini nümayiş etdirəcəkdir.
72. Audit mütəxəssisləri tapşırıq üzrə tərəfdaş kimi vəzifədə tərəqqiyə nail olduqca aşağıdakı sahələrdə bacarıq nümayiş etdirməli olacaqlar:
  - (a) auditlərin keyfiyyəti üçün liderlik məsuliyyəti;
  - (b) müvafiq müstəqil tələblərə əməl olunması üzrə

BTS 8: Audit mütəxəssislərinin səriştəliyinə dair tələblər

- nəticələrin yaradılması;
- (c) müştəri münasibətləri və konkret audit öhdəliklərinin qəbul olunması və davam etdirilməsi;
- (d) öhdəliyi həyata keçirmək və auditor rəyi vermək üçün kollektiv bacarıq və qabiliyyətləri təmin edəcək tapşırıq qrupunun təyin edilməsi;
- (e) audit tapşırığının peşə standartları və tənzimləyici və hüquqi tələblərə əməl etməklə idarə olunması, nəzarət edilməsi və həyata keçirilməsi;
- (f) həyata keçirilmiş işlər barədə məsləhətləşmə, təhlil və müzakirə; habelə
- (g) qənaətbəxş audit sübutlarına müvafiq olan və dəstəklənən auditor hesabatının hazırlanması.

4-cü BÖLMƏ: KONKRET MÜHİT VƏ SAHƏLƏRDƏ AUDİT MÜTƏXƏSSİSLƏRİNİN SƏRİŞTƏLİLİYİNƏ DAİR TƏLƏBLƏR

Ümumi

73. IFAC-ın üzv qurumları və audit təşkilatları əmin olmalıdırlar ki, tarixi maliyyə məlumatlarının auditi sahəsində və konkret mühit və ya sahələrdə mühüm mülahizələr üçün məsuliyyət daşıyan audit mütəxəssisləri bu mühit və ya sahəyə müvafiq tələb olunan peşə biliklərinə və praktik təcrübəyə malikdirlər.
74. Peşəkar mühasiblər audit mütəxəssisləri üçün tələb olunan bacarıq və qabiliyyətləri əldə etdiyi və ya nümayiş etdirdiyi halda onların konkret sahənin (məsələn, bank və maliyyə, hasilat sənayesi və sığorta) və ya mühitin (məsələn, transmilli auditlər) tarixi maliyyə məlumatlarının auditi üzrə mühüm mülahizələr üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürməzdən əvvəl əlavə ixtisasartırma keçmələrinə ehtiyac ola bilər.

Transmilli auditlər

75. Transmilli auditlərə mühüm kredit, investisiya və ya tənzimləmə qərarlarının məqsədləri üçün müəssisənin daxili yurisdiksiyasından əlavə etibar olunur və ya oluna bilər; bura sadalananlar üzrə səhmləri və ya borc phdəlikləri olan bütün şirkətlər və həcmi, təmin edilmiş məhsulları və ya xidmətləri səbəbindən ictimai maraq kəsb edən digər ictimai əhəmiyyətli qurumlar daxil olacaqdır⁵.

---

⁵ Transmilli Auditlər Komitəsinin (TAC) 1 nömrəli Təlimatının şərh – 2006-cı ilin aprelində edilmiş düzəlişlərlə.

- 76. Fiziki şəxslər tarixi maliyyə məlumatların transmilli auditləri sahəsində audit mütəxəssisinin vəzifəsini öz üzərinə götürməmişdən əvvəl aşağıdakıları etməlidirlər:**
- (a) **audit mütəxəssisinin vəzifəsini öz üzərinə götürmək tələbini yerinə yetirmək (bu BTS-in 2-ci bölməsi); habelə**
  - (b) **77-ci bənddə ifadə edilmiş tələbləri yerinə yetirmək.**
- 77. Transmilli auditlərə cəlb edilən audit mütəxəssisləri üçün təhsilin məzmunu və ixtisasartırma proqramı transmilli auditlərin aparıldığı yurisdiksiyalar üçün aşağıdakı əsas sahələri əhatə etməlidir:**
- (a) **müvafiq maliyyə hesabatı və audit standartları;**
  - (b) **çoxsaylı yerli və qrup auditlərinə nəzarət;**
  - (c) **müvafiq listing tələbləri;**
  - (d) **korporativ idarəetməyə tətbiq edilən tələblər;**
  - (e) **müvafiq milli tənzimləyici baza; habelə**
  - (f) **qlobal və yerli iqtisadiyyatlar və biznes mühitləri.**
- 78. Transmilli auditlərə cəlb edilmiş audit mütəxəssisləri peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlərin tətbiq edilməsinin çoxsahəli mədəni kontekstlərlə (məsələn, normalar, adətlər, davranışlar və gözləntilərlə) mürəkkəbləşdirilə biləcəyini müəyyən edə bilirlər.**

Konkret sahələr

- 79. Bəzi müəssisələr ağır tənzimlənən sahələrdə fəaliyyət göstərir (məsələn, banklar və kimya şirkətləri). Maliyyə hesabatlarını idarə edən qanunlar və əsasnamələr konkret sahə və mühitlərdə nəzərəcarpacaq şəkildə fərqlənə bilər. Bundan başqa, müxtəlif təsdiq və qiymətləndirmə**

təcrübələrindən asılı olaraq, mühasibat uçotunun metodları da fərqlənə bilər.

80. Konkret sahələrdə fəaliyyət göstərənlər üçün tələb olunan əlavə biliklərin təsviri zəruri hesab olunmur. IFAC-ın üzv qurumları, fərdi peşəkar mühasiblər və audit təşkilatları audit mütəxəssislərinin öz vəzifələri üzrə tələb olunan ixtisasa sahib olmalarının təmin edilməsi üçün məsuliyyəti bölüşürlər.

Praktik təcrübə

81. Audit mütəxəssisləri bu mühit və ya sahədə tarixi maliyyə məlumatlarının auditi üzrə mülahizələr üçün məsuliyyəti öz üzərinə götürməzdən əvvəl konkret mühitdə praktik audit təcrübəsinə ehtiyac duyurlar. Bu təcrübə audit mütəxəssislərinin aşağıdakıları nümayiş etdirməsinə imkan yaratmaq üçün kifayət qədər uzun və intensiv olmalıdır:
- (a) Zəruri biliklər;
  - (b) Konkret mühit və ya sahədə işləri səriştəli yerinə yetirmək üçün tələb olunan zəruri bacarıq və peşəkar dəyərlər, etika və münasibətlər.

Bu praktik təcrübə indiki BTS-də təsvir edilənlərə əlavə ola bilər.

Çapa imzalanıb: 15.03.2012
Ofset çap kağızı. Formatı 60x90 1/16
Şərti ç.v. 1,75. Tirajı: 300 nüsxə.
Sifariş.....

“Biznes xəbərləri” qəzeti redaksiyası tərəfindən nəşr edilmişdir.